

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 1207-1219.
|| Geliş Tarihi-Received: 10.09.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 09.10.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1357927

Mahremiyetin Sosyal Medya ile Dönüşümünü Türk Kültüründeki Kapı Mefhumu Üzerinden Okumak

Reading the Transformation of Privacy with Social Media through the Concept of Door in Turkish Culture

Adil AKTAŞ*

Öz

Geleneksel Türk evlerinde kapı, bulunduğu meskenin bir parçası olmanın ötesinde aile mahremiyetinin korunmasını sağlamaktadır. Türk kültürünün beslendiği İslam inancının da etkisiyle geleneksel Türk aile yapısı, mahremiyetin gereği olarak korunması, yabancılara teşhir edilmemesi, ağıyardan gizlenmesi gereken gizli bir alan olagelmıştır. Meskeni oluşturan ev, bahçe, duvarlar, odalar vb. tüm unsurların imarı bu mahremiyeti sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle yaşamın devam ettiği meskenler yaşam tarzına göre dizayn edilmiştir. Ancak günümüzde sosyal medyanın, hayatın her alanında kullanılır olmasıyla birlikte oluşan yeni davranış kalıpları insanların yaşam tarzını etkileyerek değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Bu değişim ve dönüşümlerden biri de mahremiyet anlayışı ve alanının genişlemesidir. Geleneksel yapıda gizliliğinden dolayı ağıyla paylaşılmayan, kapının dışında tutulan, mahrem alana dahil edilmeyen durumlar, sosyal medyanın etkisiyle mahrem-mahrem olmayan ayrımı yapılmaksızın genele açılmış ve paylaşılar hâle gelmiştir. Kullanıcılar kendi varlıklarını diğerlerine kanıtlamak, görünür olma, dikkat çekmek için sürekli ve her defasında bir öncekinden daha özel paylaşımlarda bulunmaktadır. Ayrıca aynı kullanıcı başkasının ne durumda olduğunu merak ederek onun paylaşımlarını sürekli takip etmek zorunluluğu yaşamaktadır. Bu durum toplumda bilinmesi gerekmeyen durumların başkaları tarafından bilinmesine ve mahremiyetin çerçevesinin genişlediği bir yapıya evrilmesine neden olmaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada, Türk kültüründe mahremiyet anlayışı ve bu mahremiyeti sembolize eden kapı mefhumu, sosyal medya odağında ele alınarak incelenmiş, sosyal medyanın, Türk toplumunun mahremiyet anlayışında yapmış olduğu değişiklikler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, kapı, mahremiyet, sosyal medya.

Abstract

The door in traditional Turkish houses is not only a part of the dwelling but also ensures the protection of family privacy. The traditional Turkish family structure, with the influence of the Islamic belief that Turkish culture is nourished by, has always been a secret area that should be protected as a requirement of privacy, not to be exposed to strangers, and hidden from other people. The construction of all the elements that make up the household, such as the house, garden, walls, rooms, etc. has been organized in a way to ensure this privacy. In other words, the dwellings where life is carried out are designed according to the lifestyle.

* Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Dil Hazırlık Bölümü, e-posta: adil.aktas@manas.edu.kg, ORCID: 0000-0002-6140-9083.

Unfortunately, today, with the use of social media in all areas of life, new behavior patterns affect people's lifestyles and cause changes and transformations. The understanding of privacy and the expansion of its sphere is one of these changes and transformations. In the traditional structure, situations that are not shared with strangers due to their confidentiality, that are kept outside the door, that are not included in the private sphere, have become open to the general public and shared without making the distinction between private and non-private with the effect of social media. In order to prove their existence to others, to be more visible, and to attract attention, users post constantly and each time more private than the last. In addition, the same user is curious about how someone else is doing and feels obligated to constantly follow their posts. This leads to situations that do not need to be known in society by others and to develop into a structure in which the framework of privacy expands. From this point of view, in this study, the understanding of privacy in Turkish culture and the concept of a door symbolizing this privacy were analyzed with a focus on social media, and the changes that social media has made in Turkish society's understanding of privacy were addressed.

Keywords: Turkish culture, door, privacy, social media.

Giriş

Günümüz ağ toplumunda kitle iletişim araçlarının gelişmesiyle mobil akıllı telefonlar günlük yaşamda yoğun bir şekilde kullanılır hâle gelmiş, sosyal medya organları bu teknolojik gelişmeye ayak uydurarak yeni platformlar geliştirmişlerdir. İnternet teknolojilerine bağ(ım)lı bir yaşam tarzını benimseyen ağ toplumu insanı, telefonlarına yükledikleri uygulamalar aracılığıyla zamana ve mekâna bağlı olmaksızın anlık mesaj gönderebilmekte, fotoğraf veya video paylaşabilmekte, başkalarının paylaşımlarını takip edebilmektedir. Bu takip zamanla bir gözetleme ve gözetlenme kültürü oluşturmuştur. Güvenlik politikaları gereği insanlar, hayatın her alanında güvenlik kameraları tarafından gözetleniyor olmayı veya kişisel bilgilerin veri depolarında toplanıyor olmasını kanıksamış ve gözetle(n)me hayatın normal hâline gelmiştir. Bu normalleşme Türk toplumunun sosyal medya aracılığıyla sunulan şeffaf, görünür, herkese açık yaşam tarzına uyumunu kolaylaştırmıştır. Oysa Türk kültüründe mahrem kabul edilen özel durumların, görüntülerin, bilgilerin vb. ağyar olarak kabul edilenlerden saklanması, gizli tutulması, ifşa edilmemesi önemsenen bir durumdur ve "kapı" bu mahremiyetin koruyucu simgesi olarak kabul edilmektedir. Kapının dışında bulunanlara bildirilmesi durumunda ayıplama, kınama, dışlama gibi toplumsal yaptırımlarla karşılık bulan özel durumlar, günümüzde sosyal medyanın oluşturduğu yapı nedeniyle rahatlıkla toplumun nazarına sunulur hâle gelmiştir. Dolayısıyla sosyal medya bağımlılığı neticesinde kapının iç kısmında yer alması gerekenlerle dış kısmında yer alması gerekenler iç içe geçmiş bulunmakta, efrat-ağyar ayrımı tam olarak yapılamamaktadır.

Harold Innis'in varsayımına göre toplumların yapısal olarak değişmesinde/dönüşmesinde üretilen yeni teknolojik aletlerin önemli etkisi bulunmaktadır (Timisi, 2003, s. 43). Buna göre sözlü kültürlerde yüz yüze ilişkiler daha gelişmişken endüstrileşmeyle birlikte bireysellik ön plana çıkmıştır. Benzer şekilde McLuhan, "Araç insanın uzantısıdır" varsayımıyla insan yapısının üretilen teknolojik ürünlere göre şekillendiğini öne sürmektedir (Erdoğan ve Alemdar, 2005, s. 143). Innis ve McLuhan'ın bu öngörülleri, iletişim süreçlerinde çoklu ortamların yaygınlaşması ve sanal bir dünyanın oluşmasıyla doğrulanmıştır (Altun, 2006, s. 64). İnternetin yeni yaygınlaşmaya başladığı zamanlarda bilgisayar vasıtasıyla anlık iletişim imkânı sunan sohbet odaları yeni bir arkadaşlık anlayışını ortaya çıkarmış, kullanıcılar birbirlerini hiç görmeden dünyanın farklı yerlerinde olsalar bile arkadaşlık ilişkilerini yürütmüşlerdir. Akıllı telefonların yaygınlaşmasıyla internet sadece bilgisayarla erişilebilir olmaktan çıkmış ve bu tür telefonlara uygun üretilen uygulamalar kendini her geçen gün

geliştirerek çoklu iletişimin sağlandığı sosyal medya platformlarına dönüşmüştür. Dünyayı insanların avucuna sığdıran teknoloji sayesinde anlık mesaj gönderimi yanında fotoğraf ve video paylaşımına olanak sağlayan Facebook, Instagram, WhatsApp, Twitter, Telegram, Youtube vb. uygulamalar iletişimi zaman ve mekâna bağlı olmaktan çıkarmış ve toplumu sanal bir sosyalliğe taşımıştır.

Sosyal bir varlık olmak, insanoğlunun yaratılıştan getirdiği bir özelliktir, bununla birlikte insanoğlunun yaratılışının bir gereği de mahremiyet duygusudur. Ancak Türk toplumunda yerleşmiş olan mahremiyet anlayışı ile sosyal medya kullanıcılarının sanal toplumda oluşturdukları mahremiyet anlayışının uyuşmadığı görülmektedir. Toplumda paylaşılması, ifşa edilmesi önceleri normal olmayan görüntüler, bilgiler, sosyal medyanın sanal dünyasında normal kabul edilebilir duruma gelmiştir. Dolayısıyla Türk kültüründe mahremiyetin sembolü olan kapının, sosyal medya ile aralanmasının sonucu olarak mahremiyet kavramının da sınırlarının genişlediği görülmektedir. Bu durum, çalışmanın odağında yer alan mahremiyet kavramının yeniden sorgulanmasını, kavramsal çerçevesinin çizilmesini gerekli kılmaktadır.

1. Mahremiyet Kavramı ve Türk Kültüründe Mahremiyetin Algılanması

Sosyal medyanın insan hayatında yoğun bir şekilde yer almasıyla birlikte mahremiyet kavramı yeniden sorgulanmaya başlanmış ve araştırmacıların çalışmalarına konu olmuştur. Mahremiyet hakkında farklı şekillerde tanımlar yapılsa bile tüm tanımların merkezinde “gizlilik” bulunmaktadır. Arapçada “haram, şeriatın yasak ettiği şey; nikah düşmeyen, şeriatçe evlenilmesi yasak edilen; şeriatçe kadının kendisinden kaçmadığı erkek; biriyle çok samimi, içli dışlı olan; gizli olan, herkese söylenmeyen; herkesçe bilinmemesi icap eden” (Devellioğlu, 1999, s. 569) anlamlarında kullanılan “mahrem” kelimesinden türetilmiştir. Mahremiyet ise “gizli olma durumu, gizlilik” şeklinde açıklanırken “birinin mahremiyetine girmek” ifadesi “bir kimsenin özel hayatını öğrenecek kadar ona yakın olmak” (TDK Türkçe Sözlük, 1998, s. 1487) şeklinde açıklanmıştır. Aydın (2009, s. 61)’a göre mahremiyet “belli şartların dışında içine müdahil olunamayan, yabancıya kapalı olan şey” demektir.

Genel anlamda mahremiyet ait olduğu alana göre mesken/mekân mahremiyeti, meslek mahremiyeti, aile mahremiyeti, bilgi mahremiyeti, hasta mahremiyeti vb. tamamlayıcı kavramlarla kullanılmaktadır ve bunların tamamında “gizlilik” ön plandadır. Mahremiyetin özünde barındırdığı “gizlilik”in ihlal edilmesi ise kişinin özel alanına müdahale anlamına gelmektedir. Bu durum akademik literatürde genellikle iki şekilde ele alınmaktadır. Birincisi kişiye ait özel bilgilerin, devlet organları veya şirketler tarafından legal veya illegal yollarla elde edilmesi; ikincisi ise aile başta olmak üzere kişinin özel durumları, kadın erkek ilişkileri, cinsiyet rolleri, gizli tutulan davranışlar vb. durumların görece uzak kabul edilen kişilerce bilinmesi şeklindedir. Birinci durum, devletlerin güvenlik amaçlı kişisel verilere erişme ve denetim altında tutma zorunluluğuyla sık sık ihlal edilir olmuştur. Araştırmamıza konu olan ikinci durum ise insanları sürekli paylaşım yapmaya özendiren ve günlük hayatın vazgeçilmezi olan sosyal medya platformlarının kullanımıyla değişime uğrayan mahremiyet anlayışıdır.

Bu iki durumdan başka mahremiyet, “gizlilik” odağında tasavvufi literatürde de yer almaktadır. “Tasavvufî bakış açısına göre mahremiyet kavramı öncelikle insanın Rabbi ile ilişkisinin dış dünyaya aktarılmaması/gizlenmesi olarak algılanır. Bu anlam çerçevesine göre “mutasavvıf, zikir, dua, niyaz vb. türden Rabbiyle iletişim kurduğu vasıtalar aracılığıyla edindiği özel duyuş ve yaşadığı spesifik hâlleri başkalarıyla paylaşmamalıdır. Aksi hâlde gözetilmesi gereken mahremiyet ihlal edilmiş ve insan, Rabbiyle ilişkisine ihanet etmiş olur.” (Çatak, 2015, s. 94).

Aydın'ın (2009, s. 62) ifade ettiği gibi tohumun toprağın içinde, bebeğin anne karnında gelişmesi, arının peteğin içinde bal yapması, devamlılığın nazarlardan uzak, savunması güçlü ve gizli ortamlarda gerçekleşebilecek olmasındandır. Bu yüzden mahrem olanın ifşa edilmemesi, kamuya açılmaması hem yaratılışın hem Türk kültürünün geleneksel anlayışının gerekliliğidir. Aynı şekilde İslam inancında nafîle ibadetlerin gizli yapılması, sağ elin verdiğiinden sol elin haberinin olmaması, hatta ifşa edilmeyen, gizli işlenen günahların ehven-i şer olarak kabul edilmesi gizliliğin önemine işaret etmektedir.

"Fitrî bir duygu olan ve insanlıkla eş zamanlı zuhur eden mahremiyetin, tarih boyunca toplumların inançlarına, değerlerine ve kültürlerine göre formatlanarak içeriği ve kullanım alanının farklılaştığı görülmektedir. Ancak bu kavramın içeriğinin belirlenmesinde dinin en önemli belirleyici unsur olduğu bir hakikattir." (Aydın, 2015, s. 288). Dolayısıyla Doğu ve Batı kültürlerinde mahremiyetin algılanması farklıdır. Yavuz'a (2003, s. 29; 2012, s. 29) göre, Doğu kültürünün mahremiyet anlayışında "gizlilik" ön plandayken, Batı kültüründe "dokunulmazlık" ağır basmaktadır. Dolayısıyla "private" sözcüğünün karşılığı olarak Batı mahremiyeti kişisel (personal) olduğu için kişiye özel alanın dışardan müdahaleye maruz kalmaması, dokunulmaz olması önemlidir. Başka bir ifadeyle kişisel durumların teşhirinden ziyade bunlara dışardan müdahalede bulunulması mahremiyetin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Oysa "gizlilik" temelli Doğu mahremiyetinde, mahrem olan bir durum teşhir edilmediği için zaten dokunulmazdır ve müdahalelere karşı korunması öncelikli amaç değildir. Başka bir ifadeyle Doğu kültüründe mahremiyete müdahale edilebilecek ortamlar oluşturulmaz. Dolayısıyla Batı kültüründe tek taraflı bir mahremiyet anlayışı hakimken Doğu kültüründe dinin de etkisiyle çift taraflı ve kapsamı çok daha geniş bir mahremiyet anlayışı bulunmaktadır.

Türk kültürünü şekillendiren İslami kaynaklarda da mahremiyet, üzerinde çokça durulan ve önemsenen bir durumdur. Mahremiyetle ilgili olarak isti'zan, avret, halvet, iffet, ihtilat, tesettür, teccüs vb. birçok kavram ayet ve hadislerde kullanılmakta, mahremiyetin kuralları belirlenerek sınırları çizilmektedir. Kur'an'da Nur suresi 30. ayette "Mü'min erkeklere söyle. Gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar ve ırzlarını, iffetlerini korusunlar. Bu, kendileri için daha temizdir." (Kur'an-ı Kerim, en-Nûr, 24/30). 31. ayette de "Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar... Gizledikleri zînetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar." (Kur'an-ı Kerim, en-Nûr, 24/31) buyurulmaktadır. Ayrıca Hucurat suresi 12. ayette "Ey iman edenler! Zannın birçoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın..." (Kur'an-ı Kerim, el-Hucurât, 49/12) buyruğuyla gizli durumların, kusurların araştırılmaması gerektiği belirtilmektedir.

Ebû Dâvûd'dan nakledildiğine göre İslam peygamberi Hz. Muhammet (SAV) "Hiç kimse izin almaksızın başkasının evinin içine bakmasın. Kim izinsiz bakarsa aynen girmiş gibidir." (Hadislerle İslam, Ebû Dâvûd, Tahâret, 43) buyurmuştur. Yine Ebû Dâvûd'dan nakledilen bir hadiste "Ey diliyle iman edip, kalbine iman girmemiş olan kimseler! Müslümanların gıybetini yapmayın ve onların gizli hallerini araştırmayın. Çünkü her kim onların gizli hallerini araştırırsa Allah da onun gizli halini araştırır. Allah kimin gizli halini araştırırsa onu evinde bile (gizlice yaptıklarını ortaya çıkararak) rezil eder." (Hadislerle İslam, Ebû Dâvûd, Edeb, 35) buyurulmakta; bir başka hadiste de "İnsanların gizli hallerini araştırırsan ya aralarına fesat sokmuş olursun ya da aralarında neredeyse fesat çıkmasına sebep olursun." (Hadislerle İslam, Ebû Dâvûd, Edeb, 37) buyurulmaktadır. Buhârî'den nakledilen bir hadiste de "Zandan sakının. Çünkü zan, yalanın ta kendisidir. Birbirinizin konuştuğuna kulak kabartmayın, birbirinizin özel hallerini araştırmayın, birbirinizle üstünlük yarışına girmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize kin beslemeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeş olun!"

(Hadislerle İslam, Buhârî, Nikâh, 46) buyurularak mahremiyetin önemine vurgu yapılmaktadır.

2. Türk Kültüründe Mahremiyet Sembolü Olarak Kapı Mefhumu

Türk kültüründe kapı, anlamsal çerçevesi çok geniş olan bir mefhumdur. Temel anlamda “Bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı”, “Bu açıklıktaki açılıp kapanan kanat” (TDK Türkçe Sözlük, 1998, s. 1196) şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak işlevselliğinden ötürü toplumda anlam genişlemesi yoluyla *gelir*, *geçim*, *kismet sağlayan yer*, *kaynak veya imkan*; *ev gezmesi için gidilen yer*; *devlet dairesi*; *resmi daire*; *çok yakın zaman* vb. anlamlar kazanmıştır. Bu anlamlarla ilişkili olarak Türk halk kültüründe *kapı ağası*, *kapı çuhadarı*, *kapı halkı*, *kapı kahyası*, *kapı kethüdası*, *kapı oğlanı*, *kapı yoldaşı*, *kapı kulu*, *kapıkule*, *kapı mandalı*, *kapı tokmağı*, *kapı ağzı*, *ana kapı*, *çat kapı*, *ekmek kapısı*, *adalet kapısı*, *mahkeme kapısı*, *ağa kapısı*, *cümle kapısı*, *devlet/hükümet kapısı*, *gümrük/sınır kapısı*, *nizamiye kapısı*, *el kapısı*, *geçim kapısı*, *hacet kapısı*, *kismet kapısı*, *umut kapısı* vb. tamlama şeklinde söz öbekleri oluşmuştur. Ayrıca kapı birçok deyimde¹ ve atasözünde² kullanılarak toplumsal hafızada³ yer etmiştir.

Türk dilinde kapı kelimesi *eşik* kelimesiyle aynı anlamda kullanıldığı gibi *eşik* bazen kapının önündeki açık alanı karşılayacak şekilde de kullanılmaktadır. Ayrıca Osmanlı döneminde bazı kelimelerde, Arapçada kullanılan *bâb* ve Farsçada kullanılan *der* kelimeleriyle birlikte kalıplaşmış hâlde kullanımı da görülmektedir. Bu durumda *Bâb-ı Âlî paşa kapısı* yani *sadrazam sarayı*, *der-saâdet* ise *saadet kapısı* yani *İstanbul* anlamını taşımaktadır. Kelimenin günümüz Kırgız ve Özbek Türkçesinde *eşik*; Kazak Türkçesinde *esik*; Başkurt, Uygur ve Tatar Türkçesinde *işik*; Azerbaycan ve Türkmen Türkçesinde *gapı* olarak kullanıldığı görülmektedir.

Etrafı duvarlarla çevrili her türlü mekânın özellikle de evlerin vazgeçilmez bir parçası olan kapı, içeriği dışarıdan ayırarak içeridekilerin mahremiyetini ve o mekâna aidiyetini, dışarıdakilerin ise yabancılığını ve başkallığını belli etmektedir. Tursun'un

¹ Kapı kavramıyla ilgili olarak Türk kültüründe yer etmiş olan başlıca deyimler şunlardır (Aksoy, 1988, s. 907-909; TDK Türkçe Sözlük, 1998, s. 1196-1197; Saraçbaşı ve Minnetoğlu, 2002, s. 434-436): Kapı bir komşu (Evleri yan yana olan komşulardan her biri); Kapıdan kovulsa bacadan girer (Çok yüzsüzdür. Yüz verilmediği halde sırnaşır, gitmez); Kapı dışarı etmek (Kovmak, dışarı atmak); Kapı duvar olmak (Kapı, çok çalındığı halde açılmamak, içerden ses gelmemek); Kapısı açık olmak (Evine herkes serbestçe konuk olarak gelir olmak); Kapıları açık tutmak (Herhangi bir konuda ilişkiyi kesmeden anlaşma ortamını sürdürmeye çalışmak); Kapı baca açık/kilitli olmak (Korunmasız/Korunmuş yer); Kapısında büyümek (Evinde hizmet, eğitim görüp yetişmiş olmak); Kapısını aşındırmak (Evine, yanına çok gidip gelmek); Kapısını çalmak (Birine başvurmak); Kapı yapmak (Daha sonra istenecek şey için önceden hazırlayıcı sözler söylemek; Şu kadar eve uğramış olmak); Kapıya dayanmak (Yapılacak iş için zaman çok daralmış olmak, gelip çatismak); Bir şey elde etmek için bir yeri, bir kimseyi zorlamak, göz korkutmak); Kapıda kalmak (İçeri girememek); Kapıdan çevirmek (Geri döndürmek, kabul etmemek); Kapıyı açmak/aralamak (Asıl konuya girmeyi hazırlayıcı söze başlamak ya da bir davranışta bulunmak; Bir işe başlayarak başkalarına örnek olmak); Kapıyı büyük açmak (Bir işe girişirken çok masraflı bir yol tutmak); Kapıyı kırıp odun etmek (Çok sıkışık bir durumdan kurtulmak için en değerli malını feda etmek); Kapı gibi (İri vücutlu kimse); Kapı kapı aramak (Her yeri aramak); Kapı kapı gezmek/dolaşmak (Ev ev gezmek; Her devlet dairesine başvurmak); Kapılar yüzüne/üzerine/üstüne kapanmak (İstenilen şeye ulaşma imkanı verilmemek); Kapısına kilit vurmak (Girilip çıkılmasını önlemek için bir yeri kapamak; Bir yerin çalışmasına son vermek); Kapıyı göstermek (Kovmak, uzaklaştırmak).

² Kapı kavramıyla ilgili olarak Türk kültüründe yer etmiş olan başlıca atasözleri şunlardır (Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, 2023): Acemi katır kapı önünde yük indirir; Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar; Altın anahtar her kapıyı açar; Avrat (kadın) malı, kapı mandalı; Borçtan korkan kapısını büyük açmaz; Çalma elin kapısını, çalarlar kapını; Deniz dalgasız olmaz, kapı halkasız; Deveci ile görüşen kapısını yüksek açmalı; Kapı arkası bile gurbet; Köpek ekme veren (yediği) kapıyı tanır; Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır; Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası; Ölüm bir kara devedir ki herkesin kapısına çöker; Rüşvet kapıdan girince insaf (iman) bacadan (pencereden) çıkar; Tembele dediler 'kapını ört', dedi 'yel eser örter'; Yersen kapı açık, yemezsen kapı açık; Zor kapıdan girerse, şeriat bacadan çıkar.

³ Sosyokültürel hayat ile atasözü ilişkisini gösteren örnek bir çalışma için bkz. (Gün, 2022, s. 544-548).

konuyla ilgili yapmış olduğu çalışmada (Tursun, 2022, s. 28) evi dış dünyadan ayıran, evin mahremiyet ve müstakilliğini destekleyen, koruma ve güvenlik işlevi ile öne çıkan bir geçiş mekânı unsuru olarak kapının, tamamlayıcı unsur olduğu belirtilmiştir. Ziya Gökalp, *eşik* ile *eş* arasında bağlantı olduğunu ve *eşik* kelimesinin *eşli* anlamında kullanıldığını belirtmektedir. Eşiğe basılmaz, eşik yabancı biri tarafından atlanamaz, dolayısıyla evin eşi aile ahlakını, çocuk terbiyesini sağladığı gibi evi dış tehlikelerden korumakla yükümlüdür. Gelin, baba evinden çıkarken de gelin olduğu eve girerken de eşiğe basmadan içeriye girer, hatta bazı bölgelerde halı veya seccadenin üzerinde içeriye taşınır (Ziya Gökalp, 1976, s. 46-47). Buradaki eş kelimesi günümüzde hem erkek hem kadın için kullanılsa da geleneksel Türk kültüründe ağırlıklı olarak kadına atfedilmektedir. Çünkü Türk kültüründe yuvayı yapan dişi kuştur, dolayısıyla da ev, çadır, hane, yuva kadına; dışarı ise erkeğe aittir. Erkeğin kamusal olduğu dış dünya ile mahremiyet alanı olan evin dünyası arasındaki sınır ise kapıdır.

Bir evde mutlaka bulunması gereken duvar, pencere, çatı ve kapı o evin anâsır-ı erbaa'sı olarak kabul edilebilir. Çatı, yazın aşırı sıcaktan, kışın yağmur ve kardan korunmak için; duvar çatıyı sağlamlaştırmak ve evi ayakta tutmak için; pencere havalandırma ve güneş almak için önemlidir. Kapı ise eve girerken mecburi geçiş noktası ve aynı zamanda yabancıların bir eve girmekte olduğunu bildiren bölümdür. Dışardaki açıdan mahrem bir alana girilmek üzere bulunduğu, içerdekinin gözüyle ise dışardan mahrem birinin mahrem alanda bulunduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla kapı, evin sadece fiziki bir bölümü olmanın ötesinde bir fonksiyona sahiptir. Ocağın tütmesine vesile olan hane halkının güvenliğini sağlamakta, evin içindeki dünya ile dışındaki dünyayı ayırmakta, evin mahremiyetini korumaktadır.

Ailenin yaşam alanı olması dolayısıyla Türk kültüründe mahremiyet hassasiyeti en çok evlerde hissedilmektedir. Dolayısıyla evlerin gerek iç gerek dış mekânının şekillenmesinde bu hassasiyet etkili olmaktadır. Evin planı, cephesi, komşu eve mesafesi, odaların yerleşim düzeni, kapıların açılma yönü vb. mahremiyeti koruyacak şekilde inşa edilmektedir. Halaç ve Doruk'un belirttiğine göre (2019, s. 54), İslam inancının etkisiyle geleneksel Türk evlerinde uygulanan harem-selamlık ile yaşam alanları ayrıştırılmıştır. Selamlık bölümü misafir ağırlanan bir bölümdür ve diğer bölümlere göre daha özenli düzenlenmiş; döşeme, tavan süslemeleri, odada kullanılan donatı elemanları ile konukları rahat ettirecek ve kendilerini önemli hissettirecek şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca bu bölüme evin hemen giriş bölümündeki kapıdan kolayca ulaşım sağlanarak gelen misafirin ailenin özel yaşam alanına dahil olmasının önüne geçilmiştir. Harem bölümü ise kadınların günün büyük bir çoğunluğunu geçirdiği ve kendi özel alanı içerisinde işleyen bir bölümdür. Misafir ağırlamak ve göz önünde olmak gibi bir sorumluluğu olmayan harem bölümü, selamlık bölümüne göre daha sade planlanmış, estetikten ziyade işlevsel olarak düşünülmüş bir bölümdür.

Türk kültüründe ev, bir mesken olarak kabul edilmektedir. Anlamına uygun olarak bu meskenler, sahibinin huzur bulabildiği, rahat edebildiği, dinlenebildiği, yabancı gözlerden korunabildiği yer olmalıdır. Evlerin genellikle bir avlu içinde konumlandırılması, avlu duvarlarının içeriye göstermeyecek yükseklikte olması, avlu girişlerinin dizaynı, avlu kapıları üzerindeki tokmaklar vb. bu rahatlığın yaşanabilmesi ve mahremiyetin sağlanabilmesi için uygulanan yöntemlerdir. Ayrıca kapı tokmağı, ev sahibi ile misafir arasında sembollere dayalı bir mesajlaşma aracı, ilk temas noktası olarak kullanılmıştır. Kapılarda bulunan tokmaklar cinsiyete göre iki farklı şekilde dizayn edilmiştir. Erkek misafirler için tok bir ses çıkaran kapı tokmağı kullanılırken kadın misafirler için daha tiz bir ses çıkaran ve diğerine göre daha aşağıda konumlandırılan

tokmaklar kullanılmıştır. Böylece ev halkı gelen misafirin cinsiyetine göre kendini hazırlamakta ve kapıyı açarken bu duruma göre hareket edilmekteydi.

Özgen, bazı yörelerde bu tokmakların üç tür olduğunu belirtmektedir. Buna göre “kapının sağ kanadı üzerinde yer alan tok sesli büyük tokmak erkeğe, sol kanadı üzerinde yer alan tiz sesli, naif görünümlü tokmak kadına ve sağ kanadın alt kısmında bulunan ince sesli küçük tokmak ise “el ulağı” adı verilen evden eve mesaj götürüp getiren çocuklara aittir. Bu tokmakları önemli kılan asıl nokta çıkardıkları seslerdir. Döküm ustalarının hünerli ellerinde değişik tonlarda ses çıkartacak biçimde imal edilen tokmaklar, biçim olarak aynı olsalar da çıkardıkları ses ve tını bakımından farklıdır.” (Özgen, 2018, s. 96). Üstelik bu tokmaklar Osmanlı döneminde genellikle evlerde kullanılmakta, cami, han, medrese, türbe gibi anıtsal yapılarda ise tokmak yerine daha ziyade kapıyı çekip kapatmaya yarayan halkalar kullanılmaktaydı. Çal’ın (1999, s. 276) belirttiğine göre bu tür yapılarda aile yaşamı olmadığı ve sürekli oturulmadığı için gelen kişinin içerdekilere haber vermek gibi bir zorunluluğunun olmaması tokmağın yerine halkaların kullanımını yaygınlaştırmıştır. Bu da aile mahremiyetinin korunmasında kapının önemini göstermektedir. Günümüzde ise gerek evlerin konumlandırılmasında veya dizaynında gerekse kapı çalma, kapı önünde bekleme veya kapıyı açma seremonilerinde mahremiyet anlayışının esnediği görülmektedir.

Evin içindekilerle dışındakiler arasında mesajlaşmayı sağlayan tokmakların, mahremiyetin sembolü olan kapının üzerinde iki veya üç farklı şekilde konumlandırılması, geleneksel Türk aile düzeninde kadın ve erkeğin aile içerisindeki statüsünden kaynaklandığını akıllara getirebilir. Ayrıca kadınlara ait tokmakların ulaşılabilecek yükseklikte olması ve kullanım rahatlığı sağlaması için erkeklere ait tokmalardan daha aşağıda bulundurulduğu da söylenebilir. Ancak cinsiyete göre farklı tokmakların kullanılmasının, mahremiyete önem veren bir toplumda kadının elinin değdiği bir tokmağa erkeğin, erkeğin elinin değdiği bir tokmağa kadının elinin değmesini engellemek amacıyla uygulandığını göstermektedir. Zaten tokmaktan tiz veya tok ses çıkmasına göre evin erkeği veya kadınının kapıyı açması, mahremiyetin öncelendiğini göstermesi açısından manidardır. Gül (2021, s. 3)’ün ifade ettiğine göre kadınlara ait el şeklinde tasarlanmış bu tokmalarda yüzük figürü, ev sahibinin medeni durumuna işaret etmektedir. Ayrıca kapının iki kanadındaki halkaların birbirine ip veya kurdele ile bağlanması evde kimsenin olmadığı anlamına gelmektedir.

Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Divan şiirinde kapı, üzerinde çokça durulan ve işlenen bir sembol olmuştur. Divan şiirinde kapı “Daha çok muhtelif varlıklara (Allah-sevgili-sultan/bey) veya isteklere (vuslat-iltifat) vâsıl olma konusunda araç olarak kullanılmıştır. Gazelerde daha çok âşığın sevgilinin teveccühüne, kasidelerde ise şairin memdûhun ilgisine mazhar olup kaderinin dönüşmesi konusunda verdiği mücadelenin zemini olarak algılanmıştır.” (Gider, 2018, s. 297). Divan şairlerinden Fuzuli; *Kanda olsan kapı levhi tek gözet ismet yolun / Açma göz dîvarlardan her eve revzen kimi*⁴ beytiyle “kapı levhasını bekçiye benzetir ve kapının tamamlayıcı bir unsuru olarak evin mahremiyetini sağlama konusundaki işlevine vurguda bulunur. Ayrıca mahrem mekânlara girilirken kapıda bekleme veya kapıdan girip çıkma usullerinin ahlaki kurallara uygun olması gerektiğine işaret eder.” (Gider, 2018, s. 295).

Görüldüğü gibi Türk kültüründe kapı, evlerin en önemli unsuru olarak halkın günlük yaşamında yer bulmuş, atasözleri ve deyimlerde sıklıkla kullanılmıştır. Ancak mimari bir unsur olmasının ötesinde kapı, Türk kültüründe ve İslam inancında önemsenen, ayet ve hadislerde dikkat edilmesi gerektiği belirtilen mahremiyeti sağlaması

⁴ Nerde olursan ol, kapı levhası gibi masumiyet yolunu gözet, duvarlarda pencere gibi göz açtırma.

açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Türkler yüzyıllar boyunca toplumsal mahremiyet anlayışına göre şekillendirdikleri evlerini ve aile mahremiyetini kapı ile korumuşlardır. Ancak teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçlarının nicelik ve nitelik kullanımının yaygınlaşması, iş alanlarının farklılaşması, küreselleşme, şehirleşme vb. birçok etken tüm dünyada olduğu gibi Türk insanının yaşam tarzında da değişikliklere yol açmıştır. Bireyselleşmenin öne çıktığı bu yeni yaşam modelinde mahremiyetin sağlandığı ve korunduğu geleneksel Türk evleri yerine, Amerikan mutfak tarzı birleştirilmiş odalar ve oda sayısı azaltılmış konutlar, dikey mimari tarzıyla aynı kapıdan giren çok sayıda insanın yaşayabildiği apartman tarzı yaşam alanları, ev içlerinin görülebileceği yakınlıkta kapı ve pencereler, aynı duvarı paylaşan bitişik daireler, evin ortasında bulunan banyo ve tuvaletler vb. inşa edilmektedir. Türkler mahremiyet anlayışlarına uygun olarak *ev*, *yuva* inşa ederken günümüzde inşa edilen ve fiziki özellikleri yukarıda anlatılan *konutlar*, *daireler* içlerinde yaşayan insanları inşa etmekte, onların yaşam tarzını şekillendirmekte, mahremiyet anlayışlarını dönüştürmektedir. Kuşkusuz bu değişim ve dönüşümde sosyal medyanın etkisi önem arz etmektedir. Sosyal medyanın getirmiş olduğu yeni davranış kalıpları, kapıların üzerindeki tokmak ve halkaları kaldırdığı gibi kapının işlevini sona erdirerek evlerin içine mahrem olan veya olmayan herkesi dahil etmekte, kapının ayırdığı kamusal alan ile özel alanı birleştirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde evlerin kapılarını aralayarak umuma açık hâle getiren sosyal medyanın, mahremiyetin dönüşümüne nasıl etkide bulunduğu üzerinde durulacaktır.

3. “Kapı”nın Sosyal Medya ile Aralanması ve Mahremiyetin Dönüşümü

Sosyal medyanın insan hayatına girmesi ve günlük hayatın bir parçası hâline gelmesiyle bu alanda yapılan araştırmalar yoğunlaşmış, sosyal medya birçok açıdan ele alınarak incelenmiştir. Kuşkusuz her teknolojik üründe olduğu gibi akıllı telefon olarak adlandırılan mobil iletişim araçları da insan hayatını şekillendirmekte, yeni davranış kalıpları oluşturmaktadır. Bu telefonlar aracılığıyla anlık mesaj, metin, kısa video, görüntü, fotoğraf, GIF paylaşma imkânı sunan sosyal medya uygulamalarında paylaşımda bulunmak veya başkalarının paylaşımlarını takip etmek ağ toplumu insanının günlük rutinlerinden biri hâline gelmiştir. Oluşan yeni toplum modeli farklı boyutlarıyla araştırmacıların çalışmalarına konu olmuştur. Mahremiyet boyutu bu alanlardan sadece biridir. Sosyal medyanın kullanıcılar da yeni davranış kalıpları oluşturarak algıları değiştirdiği, kavramlara yeni anlamlar yüklenmesine neden olduğu, mahremiyet kavramının kapsam alanını genişlettiği/değiştirdiği/dönüştürdüğü yaptığımız araştırmanın sonucunda görülebilmektedir.

İşlevi göz önünde alındığında kapı, yabancıyı hem beden olarak hem de nazar olarak dışarıda bırakmaktadır. Zaten Türk kültüründe, bir evin kapısı çalındığında kapının hemen önünde beklememek, kapı açıldığında içeriği görmemek için kapının gerisinde veya yan taraflarında durmak âdâb-ı muâşeretendir. Gizliliği önceleyen Türk mahremiyet anlayışıyla inşa edilen geleneksel yapıdaki Türk evlerinde kapı, açıldığında evin içini direkt göstermeyecek şekilde inşa edilmekteydi (Halaç ve Doruk, 2019, s. 53). Mahremiyet dışarıdakinin kapının gerisinde durma nezaketine bırakılmamaktaydı. Çünkü Türk kültüründe mesken, sadece barınma ihtiyacının karşılandığı yer olmanın ötesinde bir değerler merkezini ifade etmektedir. Bu merkez, toplumun temelini oluşturan ailenin her açıdan korunduğu, sosyokültürel açıdan toplumun devamlılığını sağlayan mekânlardır. Bu durum anayasa ile de güvence altına alınmıştır. T.C. Anayasası'nın 2. Bölümü'nün “Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması” başlıklı 2. Kısım'ın 20. Maddesi'nde “Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz” (T.C. Anayasası, 1982, s. 7) denilmektedir. Hemen devamındaki 21. Madde'de ise “Kimsenin

konutuna dokunulamaz” (T.C. Anayasası, 1982, s. 7) denilerek mesken mahremiyeti anayasal güvence altına alınmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 12. Maddesi’nde de “Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususlarında keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz bırakılamaz. Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır.” (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948) ifadesiyle bu hak evrensel boyutta ele alınmıştır. Dolayısıyla toplumun devamlılığı ailenin korunmasıyla, ailenin devamlılığı ise mahremiyetin korunmasıyla mümkündür.

Günümüz ağ toplumunda sosyal medya paylaşımları neticesinde, mesken mahremiyetinin korunmasını sağlayan kapının işlevselliği giderek yok olmaktadır. Ev artık mahrem bir alan olarak görülmemekte veya toplumun, evi mahrem olarak algılama düzeyi azalmaktadır. Dolayısıyla da evin dışarıya açılması, gizlenmemesi, teşhir edilmesi kanıksanmakta, bir problem olarak görülmemektedir. Kamusal alan ve özel alan ayrımı gittikçe yok olmakta, neyin kamusal neyin özel alana dâhil edilmesi gerektiği bulanıklaşmaktadır. Sosyal medya kullanıcıları özellikle kendini influencer olarak niteleyen kişilerin de etkisiyle ev içi mahrem alanları ve durumları en ince detaylarına varıncaya kadar ifşa etmektedir. Bu ifşaların temelinde fark edilme, bilinir olma vb. amaçlar olabildiği gibi ekonomik gelir elde etme ve takipçi kazanma arzusunun da eşlik ettiğini belirtmek gerekir. Farklı gerekçelerle de olsa bu durum kullanıcıların gerçek sosyal alanlarından uzaklaşmalarına ve sanal sosyal çevreleriyle daha çok vakit geçirmelerine neden olmakta, bu da toplumsal hayatta kurulan komşuluk, yardımlaşma, akrabalık, kadın-erkek, anne/baba-çocuk ilişkilerine zarar vermektedir. Toplumun bir arada tutmaya yarayan sosyal normları aşındıran bir olgu ile karşı karşıya kalınmaktadır.

Aydın (2009, s. 64)’a göre fantastik bir hayat tasarımı olan romantizmle birlikte özel hayatta sanal bir kamusal açılımı olmuş ve önce roman, hikâyeye, şiir gibi edebî eserlerle daha sonra film gibi benzer yapımlarla özeline bir başkasıyla paylaşılması arzusu deşifre edilmiştir. Yakın zamanlarda ise farklı cinsiyette ve birbirine yabancı bir grup insanın aynı ev içerisinde neler yaptıklarını teşhir eden BGG (Biri Bizi Gözetliyor) tarzı televizyon programlarıyla devam eden bu süreç, evli çiftlerin ev içi yaşantılarının televizyon programlarında yer bulmasıyla normalleşmeye başlamıştır. Artık balkonda veya perdesi kapatılmamış bir odanın içinde sergilenen rahat tavırlarla, yabancılar tarafından görüldüğü halde, gören kişi görmüyormuş gibi yaparak, görülen kişi de görülmüyormuş gibi davranarak birbirlerini yok kabul etmektedirler.

Esasında kapısı veya perdesi açık bir meskenin, kapalı olan diğer meskenlere nazaran dikkat çekmesi ve dışardakilerin ilk bakışlarına maruz kalması olağan bir durumdur, çünkü sıra dışı olan, normal olmayan durumlar daha fazla dikkat çeker, ancak bu durumun ilk andaki bakıştan sonraya sarkması artık o meskenin mahremiyetine dahil olmak anlamına gelmektedir. Nitekim İslam peygamberi Hz. Muhammet (SAV), Hz. Ali’ye hitaben “İlk bakışa ikinci bakışı ekleme. Çünkü birinci bakış senin lehinedir/hakkındır, ikincisi ise senin lehine/hakkın değildir.” (Hadislerle İslam, Ebû Dâvûd, Nikah, 44) buyurmuştur. Dolayısıyla ilk bakışın ardından ikincisinin gelip gelmeyeceği ilk bakışın sahibine bağlıdır. Bu durumda dışardakilerin sonraki bakışlarına maruz kalacak ortamları oluşturmamak gerekmektedir. Nitekim çalışmamızda mahremiyet kavramının açıklandığı ilk başlıkta da belirtildiği gibi Türk kültürünün içinde bulunduğu Doğu mahremiyetinde gizlilik ön planda olduğu için dışardan müdahalelere karşı gizliliği ihlal eden ortamların oluşturulmaması esastır. Şavk’ın belirttiği gibi “Görsel mahremiyeti sadece yabancı bakışlardan uzak kalmak biçiminde algılamamak gerekir. Mahremiyetin belli ilişki biçimlerini ve kamu yaşamında var olabilmeyi de kapsadığı düşünülürse, görsel mahremiyet yabancı bakışlardan uzak kalmayı olduğu kadar bakışın var olduğu ortamda

görünürlüğün kontrol edilmesini de ifade etmektedir. Bu da mahremiyetin davranış biçimleriyle ve mekânla olan ilişkisini akla getirmektedir.” (Şavk, 2014, s. 13).

Mahremiyetin ihlal edilerek başkalarının gözetlenmesi ve böylece mahremiyet alanının genişlemesi Foucault (1992, s. 214)'nın panoptikon adı verilen hapisane modelinde⁵ veya Orwel'in 1984 adlı romanında⁶ da görülmektedir. Canpolat (2003, s. 137), günümüz gözetim toplumunda panoptikon tarzı gözetime maruz kaldığımızı belirtmektedir. Ancak panoptikon tarzında gözetlenenin iradesine bakılmaksızın tek taraflı gözetleme mevcuttu. Başka bir ifadeyle gözetlenenin tutsaklığı sadece hapisane duvarlarıyla değil yöneticilerin bakışlarıyla da sağlanmaktaydı. Günümüzde sosyal medyanın sunduğu gözetleme sistemi, gözetlenen kişinin kendi iradesiyle gözetlenmeyi arzu etmesi şeklindedir. Dolayısıyla günümüzde Okmeydan (2017, s. 63)'ın ifadesiyle azınlığın çoğunluğu gözetlediği panoptikon sürecinden, çoğunluğun azınlığı gözetlediği ve gözetlenenin gözetlenmeyi arzuladığı, gözetlendiğinde haz duyduğu omniptikon sürecine geçilmiştir.

Niedzviecki (2010, s. 10) bu tarz bir gözetleme/gözetlenme sürecinin toplumda ifşa, teşhir ve röntgeni normalleştirerek dikizle(n)me kültürü oluşturduğunu belirtmektedir. Üstelik sosyal medya platformlarının rahat, esnek ve özgür yapıya sahip olması paylaşımcıların yüz yüze ilişkilere nazaran daha rahat davranmalarını kolaylaştırmaktadır. Yurdigül ve Leloğlu (2022, s. 2213)'na göre gözetle(n)menin etkisiyle gösteri alanına dönüşen bu tür mecralarda kişiler nasıl bir imaj yaratmak istiyorlarsa o yönde paylaşımlarda bulunmaktadır. Birey paylaşımında bulunduğu en güzel eve, arabaya, işe, eşe, fiziki görünüşe vb. sahip olduğu imajı çizerek sürekli mutluymuş gibi davranmakta ve bu doğrultuda paylaşımlarda bulunmaktadır. Bu paylaşımlarla “muş gibi” davranarak belli bir imaj yakalayan birey, imajını korumak, tatmin edilebilmek ve karışdakilerin onayını alabilmek için her seferinde teşhiri bir ileri seviyeye taşımakta, imajında oynamalar yaparak bir öncekinden daha iyi, daha güzel, daha cesur, daha mahrem paylaşımlar yapmakta, mutluluk imajını sürekli tazelenmektedir. Takip edenler ise hep başkalarının mutlu olduğunu, kendisinin mutlu olmadığını düşünerek “muş gibi” görünmek için bu kültüre adapte olmaktadır. Zamanla bu yaşam tarzı normalleşmekte ve başkalarının teşhirlerini görme arzusu gibi kendini teşhir etme arzusu doruğa ulaşmaktadır. Dolayısıyla toplumda, olduğu gibi görünmeyen ve görüldüğü gibi olmayan bireyler artmakta, bu da narsist ve transparan bireylerin çoğaldığı bir toplum yapısının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Niedzviecki (2010, s. 26-27), bu tarz paylaşımların yapıldığı sosyal ağlar ile örümcek ağı arasında bağlantı kurmakta ve bu döngüyü “Acaba biz bu ağın üzerindeki örümcek miyiz, yoksa ağa yakalanmış sinekten başka bir şey değil miyiz?” sorusuyla ironik bir biçimde açıklamaktadır.

Atay'ın (2018, s. 20) ifadesiyle toplumda artık düşünmekten çok seyretmek, bilmekten çok görünmek, kafaya değil göze hitap etmek, meslek sahibi olmaktan çok şöhret sahibi olmak, çalışmaktan çok kolay para kazanmak, emekten çok eğlenmek rağbet görmektedir. Böyle bir toplum yapısında görünür olmak, var olmak ile eşdeğer kabul edilmekte, Descartes'in ünlü “Düşünüyorum, o halde varım.” felsefesinin yerine “Fark ediliyorum/Görünüyorum, o halde varım.” anlayışı benimsenmektedir. Kişi, sanal veya fiziki toplumda sürekli fark edilmek, ilgi odağı olmak, dikkat çekmek, daha fazla

⁵ Panoptikon adı verilen ve 1785 yılında tasarlanan bu hapisane modelinde diğerlerinden farklı olarak görülmeden görme durumu sağlanmakta ve Foucault (1992, s. 214)'nın ifadesiyle “mahkumları iyi terbiye etmek” amacıyla böyle bir gözetleme tekniği uygulanmaktaydı. Mahkumlar gözetleyeni görememekteydi. Ancak gözetlendiklerini bildikleri için hareketlerini bu duruma göre şekillendirmekteydi.

⁶ George Orwel'in 1984 adlı romanında vatandaşların her hareketi Büyük Birader tarafından tele-ekran aracılığıyla gözetlenmekte ve kontrol altına alınmaktaydı. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. (Orwel, 2019).

beğenilmek ve onaylanmak için özel yaşam alanlarını şeffaflaştırarak rahatlıkla genele açabilmekte, mahrem alanlar gösterişli teşhir unsuruna dönüşmektedir. Bu da Türk kültüründe mahremiyetin sembolü, devamlılığı ve koruyucusu olan kapının fiziki olarak mevcut olsa bile işlevini yitirdiğini göstermektedir.

Sonuç

1990'lı yıllarla birlikte mobil telefonların üretilmesi iletişimi sürekli hâle getirmiş ve taşınabilir özellikle olması sayesinde bu telefonların kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşmıştır. Zamanla bu telefonlar geliştirilerek internete uyumlu hâle getirilmiş ve akıllı (smart) telefonlar kullanıma sunulmuştur. Böylece internet ve internete bağlı iletişim platformları masaüstü bilgisayarlarla kullanılabilir olmaktan çıkarak "her zaman, her yerde"lik özelliğine kavuşmuştur. Artık mobil akıllı telefon kullanan günümüz insanı internetin bulunduğu her yerde iletişime açık olabilmektedir. Facebook, Instagram, Twitter (X), Telegram, Youtube, WhatsApp, TikTok⁷ gibi fotoğraf ve video paylaşımına imkân veren sosyal medya uygulamaları her geçen gün özelliklerini geliştirerek daha çok kullanıcının istifadesine sunulmaktadır. Bu uygulamalar, kullanıcılarında zamanla bağımlılık oluşturmaktadır. Birey bu yeni toplum yapısında var olduğunu ispatlayabilmek için sürekli paylaşım yapmakta ve başkalarının paylaşımlarını takip etmek durumunda kalmaktadır. Sürekli gözetleniyor olma hissi toplumda bireylerin davranışlarını bu duruma göre şekillendirme ve spontane gelişen davranışlardan farklı hareket etme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

Aslında başkaları tarafından bilinme, fark edilme, dikkate alınma, önemsenme insanoğlunun doğasında olan bir arzudur. Tarıma dayalı yaşam tarzının yaygın olduğu toplumsal yapıların kendilerine ait küçük dünyalarında toplumu oluşturan bireyler komşuluk ilişkilerini canlı tutarak toplumsal kontrolü sağlayabilmekte ve önemsenme, başkaları tarafından fark edilme ihtiyacı tatmin edilmekteydi. Şehirleşmeyle birlikte toplumda yaşam tarzının değişmesi insanların birbirinden kopuk ve kalabalıklar içinde yalnız bir yaşam sürmelerine neden olmuştur. Yalnızlaşan insanoğlu, internetin yaygınlaşmasıyla birlikte oluşan ağ toplumunda sanal bir dünya oluşturarak ilişkilerini sürdürmeye başlamış, fark edilebilmiştir. Ancak bu yeni yaşam tarzı bazı durumların ihlal edilmesine zemin hazırlamıştır. Mahremiyet, ihlal edilen bu alanlardan biridir.

Türk kültüründe "kapı", evin içindekiler ile dışarıda olanların arasında keskin bir sınırdır. Evin mahremiyeti kapı sayesinde korunur, kapının beri tarafı özel alan, öte tarafı ise kamusal alandır. Dolayısıyla kapı, Türk kültüründe mahremiyetin sembolü olarak önemli bir konuma sahiptir. Ancak günümüzde sosyal medyanın günlük hayatı kuşatması ve iletişimde önemli bir yer edinmesi, kullanıcıların mahremiyet anlayışının değişmesine, yeni davranışlar ve düşünce kalıpları edinmelerine neden olmuştur. Artık mahrem olanla olmayan ayırt edilememekte, içeridekilerle dışarıda olması gerekenleri ayıran kapı şeffaflaşmaktadır. Dolayısıyla bu durum, insanların birbirleri hakkında bilmeleri veya görmeleri gerekenden çok daha fazlasına sahip olmaları, kişilerin birbirlerinin özel durumlarından haberdar olmaları sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla mahremiyet sınırlarını belirleyen alanlar (gizli alan, özel alan, ortak alan) belirsizleşmekte, özel alanda paylaşılması gereken görüntüler ortak alanda paylaşılabilir. Bu durum özel hayat veya mahremiyet gibi bireye özgü alanların dönüşümüne neden olmaktadır.

⁷ Adı geçen sosyal medya uygulamaları içerisinde özellikle TikTok, mahremiyetin ihlal edildiği, kullanıcılarında olumsuz davranışlara neden olduğu, çocuklara yönelik zararlı içerikler bulundurduğu vb. gerekçelerle kamuoyunda eleştirilere maruz kalmış, karar vericiler tarafından Hindistan, ABD, Kanada, Tayvan, Endonezya, Kırgızistan vb. ülkelerde zaman zaman yasaklanmıştır. Bu durum TikTok ile ilgili olarak başka bir çalışmada ele alınabilir.

Geleneksel Türk evlerinde mahremiyete verilen önemden dolayı, eve gelen misafirin cinsiyetini belli etmek için kapı üzerinde bulunan tokmakların getirdiği yaşam tarzından, evin mahremiyetinin teşhir edildiği ve bu durumun normalleştiği transparan bir toplum yapısına dönüşüm hızla gerçekleşmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Altun, F. (2006). Kutsal Medya, Kutsal Çağ: McLuhan Düşüncesini Anlamaya Katkı. *Divan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2(21), 63-88.
- Atay, T. (2018). *Görünüyorum O Halde Varım – Meşhuriyet Çağında Kültür ve İnsan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Aydın, M. (2009). Mahremiyet ve Örtünmenin Dönüşümü. *Eskiyeni*, 1(12), 61-67.
- Aydın, N. (2015). Hadislerde Mesken Mahremiyetini Tehdit Eden Unsurlara Karşı Alınan Önlemler. *EKEV Akademi Dergisi*, 19(63), 287-314.
- Canpolat, N. (2003). Bilginin Arkeoloğu Michel Foucault. (Ed. Rigel N. vd.), *Kadife Karanlık* (75-130). İstanbul: Su Yayınevi.
- Çal, H. (1999). Osmanlı Kapı Halkaları ve Kapı Tokmakları, G. Eren vd. (Ed.), *Osmanlı – kültür sanat* (275-284). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Çatak, A. (2015). Mahremiyet Kavramının Farklı Anlam Alanları veya “Fıkıh-ı Bâtin”da Mahremiyet Algısı. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 93-111.
- Devellioğlu, F. (1999). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Erdoğan, İ. ve Alemdar, K. (2005), *Öteki Kuram, Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Pozitif Yayınları.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. Kılıçbay, M. A.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gider, M. (2018). Bâkî ve Fuzûlî Divanlarında Kapının Algılanma Biçimi. *Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi*, 9-11 Şubat 2018, Şanlıurfa, 285-298.
- Gül, Y. (2021). Kapıda Kim Var? Anadolu Kapı Tokmakları ve Çağdaş Seramik Sanatı ile Kişisel Yorumlar. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(1), 1-14.
- Gün, F. (2022). Hemedan Atasözlerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (9), 541-553.
- Hadislerle İslam (2013). Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Baskı. Ankara: Semih Ofset.
- Halaç, H. H. ve Doruk, B. S. (2019). Türk Konutunda Mahremiyet İçin Düzenlemeler. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(38).
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, (1948). <https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>, Erişim Tarihi: 13.03.2023.
- Kur’ân-ı Kerim (2006). *Kur’ân-ı Kerim ve Türkçe Meali*, (Haz. Elmalılı M. Hamdi Yazır). İstanbul: Kahraman Yayınları.
- Niedzwiecki, H. (2010). *Dikizleme Günlüğü*. (Çev. G. Gündüç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Okmeydan, S. B. (2017). Postmodern Kültürde Gözetim Toplumunun Dönüşümü: ‘Panoptikon’dan ‘Sinoptikon’ ve ‘Omniptikon’a. *Academic Journal of Information Technology*, Özel Sayı, 8(30), 45-69.

- Orwel, G. (2019). 1984. (Çev. C. Üster). İstanbul: Can Yayınları.
- Özgen, M. (2018). Geleneksel Tokat Evlerinde Kapı Tokmakları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(21), 87-104.
- Saraçbaşı, M. E. ve Minnetoğlu, İ. (2002). *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Şavk, S. (2014). *Kapılar, Mahremiyet ve Kamusalılık: Erken Modern Dönemde İstanbul'un Mekânsal Yapısı (XVII-XVIII. Yüzyıllar)*. Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- T.C. Anayasası, (1982). İçişleri Bakanlığı, <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf>, Erişim Tarihi: 13.03.2023.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük*, 2. Cilt, 9. Baskı. Ankara.
- Türk Dil Kurumu Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü (2023). <https://sozluk.gov.tr/> [Erişim tarihi: 01.03.2023].
- Timisi, N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Tursun, F. K. (2022). *Türk Kültüründe Kapı ve Eşik*. Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Yavuz, H. (2003). *Söz'ün Gücü*. İstanbul: Dünya Yayınları.
- Yavuz, H. (2012). *Budalalığın Keşfi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yurdigül, A. ve Leloğlu, H. (2022). Kişilik Özellikleri ve Mahremiyetin Demografik Özelliklere Göre Farklaşması: Instagram Örneği, *Journal of History School*, 59, 2211-2240.
- Ziya Gökalp, (1976). *Türk Töresi*. Ankara: Güneş Matbaa.